

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอุปมาว่า ถ้าบุตรธิดาจะพึงวางมารดาบิดาไว้บนบ่าทั้งสองของตน ประคับประคองท่านอยู่บนบ่านั้น ป้อนข้าวป้อนน้ำและให้ท่านถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่านั้นเสร็จ แม้บุตรธิดาจะมีอายุถึง ๑๐๐ ปีและปรณิบัติท่านไปจนตลอดชีวิต ก็ยังนับว่าตอบแทนพระคุณท่านไม่หมด ยังมีนักปราชญ์ได้อุปมาไว้ว่า หากเอาท้องฟ้าแทนกระดาด ขอดเขาพระสุเมรุแทนปากกา น้ำในมหาสมุทรแทนหมึก เขียนบรรยายคุณของมารดาบิดา จนท้องฟ้าเต็มไปด้วยอักษร ภูเขาสิขกร่อนจนหมด น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้ง ก็ยังบรรยายคุณของมารดาบิดาไม่หมด^๑

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันถึงอุปการคุณของมารดาบิดาว่า เป็นผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ต่อบุตรธิดาหาสิ่งอื่นใดเปรียบ ฐานะของมารดาบิดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่ง เสมือนเป็นพระพรหม เป็นบุรพเทพ เป็นบุรพาจารย์ และเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร^๒ มารดาบิดาเป็นทั้งผู้สร้าง ผู้อุปถัมภ์ ผู้ให้กำเนิดแก่บุตรธิดา ต้องรับภาระเป็นผู้อนุเคราะห์เลี้ยงดูบุตรธิดาโดยไม่ทอดทิ้ง พยายามที่จะอบรมพร่ำสอนให้บุตรธิดาของตนให้เป็นคนดี เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตรัสหน้าที่ของบุตรอันพึงมีต่อมารดาบิดาตามหลักธรรมทศ ๖ อันปรากฏในสังคัลลสูตร^๓ ว่ามารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ท่านเลี้ยงเรามาเราจักเลี้ยงท่านตอบ จักทำกิจของท่าน จักดำรงวงศ์ตระกูล จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน “วิธีการสนองคุณ ๕ ประการนี้เป็นอย่างต่ำ ส่วนวิธีการสนองคุณอย่างสูงนั้น เราต้องปฏิบัติชอบในท่านด้วยสัมปทา ๔ ประการ คือ ชักนำท่านไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธา ชักนำท่านเมื่อไม่มีศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ชักนำท่านเมื่อไม่มีจาคะให้ยินดีในการบริจาคและชักนำท่านเมื่อไม่มีปัญญาให้อบรมปัญญา^๔

^๑ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : ฐานการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

^๒ อก.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒/๑๕๕.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^๕ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒๘.

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรได้บำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ป้องกันบุตรธิดามีให้ทำความชั่ว ส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หาครูครองที่สมควรให้ มอบทรัพย์ไว้ในสมัย^๖

บุตรธิดาได้บำรุงมารดาด้วยดีดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นที่รักใคร่ของผู้คนทั้งหลาย เป็นผู้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก และเป็นอุดมมงคลสูงสุดในชีวิต บัณฑิตทั้งหลายกล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลนั้นว่าเป็นผู้เจริญแล้วทั้งในโลกนี้และโลกหน้า สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า มาดาบิดาผู้ประเสริฐ เอตมฺมหํกมลมุฑฺฒํ การบำรุงมารดาบิดาเป็นมงคลอันสูงสุด^๗

แต่ในสังคมไทยปัจจุบันจะพบว่า ปัญหาครอบครัวส่วนหนึ่งมาจากการที่มารดาบิดาขาดการทำอุปการะไม่ทำหน้าที่อันดีงามและถูกต้องตามหลักธรรม เมื่อมารดาบิดาให้กำเนิดบุตรธิดาแล้วก็ไม่ได้ใส่ใจที่จะเลี้ยงดูอบรมให้เจริญด้วยจิตที่อาทร ขาดการสร้างอุปการคุณแก่บุตรธิดา เช่น ไม่เลี้ยงดู ไม่ให้การศึกษา ไม่อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี ทั้งยังประพฤตินั้นไม่เป็นแบบอย่างอันดีแก่บุตรธิดา เมื่อการเป็นเช่นนี้บุตรธิดาจึงไม่ซาบซึ้งในบุญคุณของมารดาบิดา ไม่มีความสัมพันธ์ในอันที่จะตอบแทนคุณ ความขัดแย้งแตกแยกทางความคิดและพฤติกรรมของบุตรธิดาต่อมารดาบิดาจึงเกิดขึ้น ในลักษณะของความดื้อรั้น ความหลง เนรคุณ บุตรธิดาทอดทิ้งมารดาบิดาไม่อุปถัมภ์เลี้ยงดู ขาดหิริโอตตปปะ ประพฤติผิดต่อมารดาบิดาทั้งทางกาย วาจา ใจ เพราะมารดาบิดาและบุตรธิดาไม่รู้และไม่ทำหน้าที่อันเป็นอุปการคุณและปฏิการคุณต่อกัน จึงเป็นสาเหตุแห่งปัญหาครอบครัวและนำไปสู่ปัญหาสังคม^๘

ดังนั้นผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหาครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน จึงได้จัดทำงานวิจัยนี้ขึ้น ด้วยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับบุตรธิดาผู้เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ เป็นอนาคตของชาติ ได้นำเอาหลักการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตรนี้ไปประพฤติปฏิบัติต่อมารดาบิดาของตนอย่างถูกต้อง และกระตุ้นเตือนจิตสำนึกของผู้เป็นมารดาบิดาให้หันทำหน้าที่ของตนมากขึ้น ถ้าสมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักปฏิบัติหน้าที่ที่พึงมีต่อกันอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมจะบังเกิดประโยชน์สุขขึ้นแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมไทยสืบไป

^๖ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒-๒๓.

^๗ ข.ขุ (ไทย) ๒๕/๖/๗.

^๘ พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาติเมธี), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตัญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการบำรุงมารดาบิดาที่ปรากฏในมงคลสูตร
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมและเป็นปทัชชหีณต่อการบำรุงมารดาบิดา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบำรุงมารดาตามแนวทางมงคลสูตร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดเรื่องการบำรุงมารดาบิดาที่ปรากฏในมงคลสูตรเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมและเป็นปทัชชหีณต่อการบำรุงมารดาบิดาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดาตามแนวทางมงคลสูตรเป็นอย่างไร

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ การบำรุงมารดาบิดา หมายถึง การดูแล เลี้ยงดู อุปฐาก รับใช้ ประนบัติและนอบน้อมต่อมารดาบิดา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ

๑) การบำรุงมารดาบิดาทางกาย (การบำรุงอย่างต่ำ) ได้แก่ ท่านเลี้ยงเรามาเลี้ยงท่านตอบ ช่วยเหลือกิจการงานท่าน ดำรงวงศ์สกุลของท่าน ประพฤติตนให้ควรแก่รับทรัพย์มรดกของท่านและเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

๒) การบำรุงมารดาบิดาทางใจ (การบำรุงอย่างสูง) ได้แก่ ทำให้มารดาบิดาที่ไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธา ทำให้มารดาบิดาไม่มีศีลให้มีศีล ทำให้มารดาบิดาที่เป็นคนตระหนี่ให้รู้จักการให้ทานและทำให้มารดาบิดาที่ยังไม่มีปัญญาเป็นมิจฉาทิฐิ ให้มีปัญญาเป็นสัมมาทิฐิ

๑.๔.๒ มงคลสูตร หมายถึง หัวข้อธรรมแต่ละมงคลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ ๓๘ ประการ มงคลที่ ๑ - ๑๘ เป็นข้อปฏิบัติในการสร้างชีวิตให้เป็นคนดี พึ่งตนเอง และช่วยเหลือสังคม มงคลที่ ๑๙ - ๓๘ เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกใจเพื่อกำจัดกิเลส ตัณหา อุปาทาน ในที่นี้พึงศึกษาเฉพาะมงคลข้อที่ ๑๑ มาตปิตุอุปฐาก การบำรุงมารดาบิดา

๑.๔.๓ หลักธรรม หมายถึง คำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในที่นี้เฉพาะคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงมารดาบิดา

๑.๔.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริม หมายถึง คำสอนในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายกุศล ที่ช่วยเหลือเกื้อกูล อุปการะสนับสนุน ในที่นี้เฉพาะคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงมารดาบิดา

๑.๔.๕ หลักธรรมที่เป็นปทัชชหีณ หมายถึง คำสอนในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายอกุศล อันเป็นไปในทางแห่งความเลื่อม และความชั่วทั้งมวล ในที่นี้เฉพาะคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงมารดาบิดา

๑.๔.๖ คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดา หมายถึง หมายถึง ผล อานิสงค์ หรือประโยชน์ที่ได้รับจากการบำรุงมารดาบิดา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พมพ. ธรรมธโร) ได้กล่าวว่า คู่สร้างคือพ่อแม่ มีสมญาว่า พระประจำชีวิตของลูก พึงเห็นสมกับพระพุทธคำในสพรหมสูตรว่า "ภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหมเป็นชื่อของพ่อแม่ คำว่าบุรพเทพเป็นชื่อของพ่อแม่ คำว่าบุรพาจารย์เป็นชื่อของพ่อแม่ และคำว่าอาหุไนยบุคคลเป็นชื่อของพ่อแม่ เพราะท่านมีอุปการะมาก ทะนุถนอมเลี้ยงดูลูกแสดงโลกนี้แก่ลูก" และตรัสคำว่า "พ่อแม่เป็นผู้เอ็นดูหมั่นลูกที่เกิดมาฉันจึงเรียกว่าพระพรหมของลูก เรียกว่าบุรพเทพของลูก พระบุรพาจารย์ของลูก และอาหุไนยบุคคลของลูก" เช่นนี้รวมพระประจำชีวิตของลูกเป็น ๔ องค์ ดังนี้ ๑) พระพรหมของลูก ๒) พระบุรพเทพของลูก ๓) พระบุรพาจารย์ของลูก ๔) พระอาหุไนยบุคคลของลูก^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง พระคุณของบิดามารดาว่าพ่อแม่มีอุปการคุณแก่เรามากมาย ในทางศาสนาท่านบรรยายไว้นานัปการ แม้วิทั้งหลายก็ได้เขียนบรรยายกันไว้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ปรากฏเป็นคำกลอนและคำประพันธ์ต่างๆที่บรรยายคุณของบิดามารดาเพื่อให้ลูกได้รู้ตระหนักมองเห็นความสำคัญและแสดงความกตัญญูทดแทนต่อท่าน เมื่อว่าโดยย่อตามหลักพระศาสนา พ่อแม่ท่านทำหน้าที่สำคัญ คือ

๑. ห้ามปรามเราไม่ให้ทำชั่วช้าเสียหาย ป้องกันเราไม่ให้ตกไปในทางที่ต่ำทรมามีอันตราย

๒. ท่านสั่งสอนแนะนำเราให้ตั้งอยู่ในความดี ชักนำเราให้มุ่งไปในทางที่จะพบความสุข ความเจริญ

๓. ท่านให้เราได้เรียนศิลปวิทยา มีความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพการงานเพื่อตั้งตัวให้เป็นหลักฐานต่อไป

๔. ถึงเวลาถึงวัยที่จะมีครอบครัวท่านก็เป็นธุระเอาใจใส่จัดแจงช่วยเหลือ โดยรับที่จะทำด้วยความเต็มใจ

๕. ทรัพย์สินสมบัติของท่าน ก็เป็นของลูกนั่นเอง ซึ่งท่านจะมอบให้ในเวลาอันสมควรเป็นระยะๆไป จนครั้งสุดท้ายที่เรียกว่ามรดก

^๕ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พมพ. ธรรมธโร), มงคลยодชีวิตฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๑๒.

ทั้งหมดนี้ เป็นที่รู้จักกันตามหลักการของพระศาสนาแต่ที่จริงนั้นท่านเพียงวางไว้ให้เป็นหัวข้อหรือรายการที่ปฏิบัติที่สำคัญๆเท่านั้น การปฏิบัติปลีกย่อยยังมีอีกมากมาย รวมความก็คือพ่อแม่ท่านทำทุกอย่างเพื่อลูกด้วยความรัก ว่าโดยคุณธรรมก็คือ การกระทำที่ออกมาจากพรหมวิหาร ๔ ประการนั่นเอง คือ

๑. ใจของพ่อแม่ท่านประกอบด้วยความรักความปราณาคี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและงอกงามมีความสุข คือ เมตตา

๒. ประกอบด้วยความกรุณา มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ช่วยแก้ไขปัญหาและปลดปล่อยความทุกข์

๓. มีมุทิตา คอยส่งเสริมให้กำลังใจ และพลอยยินดี เมื่อลูกประสบความสำเร็จ ประสบความก้าวหน้า หรือทำความดีงามถูกต้อง

๔. มีอุเบกขา ในเวลาที่สมควร เช่น เมื่อลูกจะต้องรับผิดชอบตัวเอง หรือควรรู้จักฝึกหัดทำอะไรด้วยตัวเอง ท่านก็จะให้โอกาสแก่ลูกที่จะพัฒนาตัวเอง คือไม่ใช่จะทำให้ไปหมดทุกอย่างจนกระทั่งลูกทำอะไรไม่เป็น อันนี้เรียกว่าวางอุเบกขา^{๐๐}

พระเทพดิลก (ระบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวว่า ความเป็นมนุษย์นั้นเองมีความเชื่อมโยงกับบิดามารดา เพราะหากว่า ท่านแต่งงานกันแล้ว แต่ท่านไม่มีลูกเลย ท่านก็อยู่ได้ตามสมควรแก่ฐานะ สำหรับลูกเองอาจจะต้องการคำตอบให้แก่ตนเองจากคำถามเหล่านี้คือ หากเราไม่มีพ่อแม่ เราสามารถเกิดมาในโลกได้ไหม และหากพ่อแม่เราไม่เป็นคน เราจะมีสิทธิเกิดมาเป็นคนได้ไหม เมื่อหาคำตอบได้แล้ว จำต้องตรวจสอบว่าเมื่อบิดามารดาให้ชีวิตที่เป็นคนแก่เราแล้ว ท่านทั้งสองคือผู้บังเกิดเกล้า เราเป็นผู้อาศัยท่านเกิด อาศัยท่านอยู่ อาศัยท่านเรียน อาศัยท่านสารพัด ประเด็นสำคัญว่าในฐานะของความเป็นลูกท่านคนอย่างไรจึงจะให้พ่อแม่ได้อาศัย พระพุทธศาสนาแสดงลูกไว้ ๓ ประเภท คือ

ลูกประเภทเกิดมาล้างผลาญตนเอง ครอบครัวยุติธรรม (อวิชาตบุตร)

ลูกประเภทเกิดมาสามารถดำรงรักษาวงศ์ตระกูลได้ (อนุชาตบุตร)

ลูกประเภทที่เกิดมาเป็นศรีสง่าแก่ตระกูลวงศ์ (อดิชาตบุตร)

อย่างท่านประพันธ์ไว้เป็นคำกลอนว่า "มีลูกดีเป็นศรีสง่าหน้า ญาติวงศ์พงศ์พลอยผ่องใส" การเป็นลูกที่ดีอย่างน้อยที่สุด ต้องสามารถรักษาชื่อเสียงเกียรติยศของวงศ์ตระกูลไว้ให้ได้ หากจะมีปัญหาเกิดขึ้นแก่ครอบครัว สกุล จะต้องไม่เกิดขึ้นจากการกระทำของเราในขณะที่เดียวกันก็ต้องพยายามพัฒนาตนเอง ให้เป็นลูกประเภทที่ท่านเรียกว่า อวิชาตบุตร คือ บุตรประเภทเชิดชู

^{๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **คุณบิดามารดานั้น สดุดีพระนามหาศาล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

ตระกูล โดยการตระหนักในภาระหน้าที่ของคนที่จะต้องสำนึกกตัญญูทวดเวทิต่อพ่อแม่ ทำหน้าที่ของคนที่ท่านด้วยความเคารพบูชา ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้คือ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ช่วยทำงานแบ่งเบาภาระหน้าที่ จนถึงงานให้ท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลไม่ให้ตกต่ำเพราะตน ทำคนให้พ่อแม่วางใจในการที่จะมอบทรัพย์สมบัติให้ และเมื่อท่านตายไปแล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน หากลูกหญิงชายใดก็ตามสามารถสำนึกและปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อพ่อแม่ด้วยการทำหน้าที่ของตนให้ดี ๕ ประการนั้น การเป็นลูกของเราย่อมได้ชื่อว่า เป็นได้ เป็นดี เป็นเป็น และเป็นชอบตามทำนองคลองธรรม^{๑๑}

พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร) ได้กล่าวว่า ความกตัญญูทวดเวทินั้นทำไม่ยาก ทำเพียงสองอย่างเท่านั้น คือ ๑. เชื่อฟังพ่อแม่ ๒. ช่วยพ่อแม่ เชื่อฟังพ่อแม่เป็นความกตัญญู ช่วยพ่อแม่เป็นกตเวทิตี คือ ตอบแทนคุณ เชื่อพ่อแม่เราฟังที่ท่านบอก เราเชื่อที่ท่านสั่ง เพราะพ่อแม่ย่อมให้ทั้งธรรมและวินัยแก่เรา เชื่อไปเถอะอาจารย์ผู้นี้ อาจารย์คนนี้ไม่หลอกพวกเราเพราะพ่อแม่เป็นบูรพาจารย์ของพวกเรา โอวาทที่สอนให้เราไม่ผิด เราเดินไม่ได้ท่านยังสอนให้เราเดินได้ แล้วจี้จี้จี้ ใจว่า พ่อ-แม่ นี่สองคำเท่านั้น พุทธกันสามเดือนสามปีกว่าจะพูดชัด ท่านเพียรพยายามอยู่นั้น ถ้าเราไม่เชื่อท่านปานนี้เราเป็นคนไม่ได้ เราพูดไม่ได้ เราเดินไม่ได้ เห็นอานิสงส์ของการเชื่อพ่อแม่ไหม ในเรื่องอื่นๆที่ออกจากปากพ่อแม่เป็นความปราณาคี เพราะใจท่านบริสุทธิ์ต่อเราเป็นใจของพระอรหันต์ พระวิสุทธิเทพ ดังนั้นลูกคนใดก็ตาม รวมทั้งลูกศิษย์คนใดก็ตาม ที่เชื่อคำสอนของครูอาจารย์นั้นถือว่าเป็นความกตัญญูรู้คุณแห่งคำสอนของท่าน และอะไรที่ท่านให้มา ต้องรู้คุณสิ่งที่ท่านให้มานี้เรียกว่า เชื่อท่านให้ใส่เสื้ออย่างนี้ ก็ใส่เสื้ออย่างนี้ ท่านให้เดินอย่างนี้ ก็เดินอย่างนี้ ท่านไม่ให้ทำอย่างนั้น ก็ไม่ต้องทำอย่างนั้น นี่คือ เชื่อพ่อแม่ เป็นความกตัญญู ช่วยพ่อแม่เป็นกตเวทิตี คือ ตอบแทนคุณท่าน ช่วยกิจกรรม ช่วยรักษาวงศ์ตระกูล เช่น อยู่ ช่วย รักษาอายุ ตาย ช่วยเลี้ยงวิญญาณ ช่วยท่านไปอย่างนี้ เจริญรักษาอายุ ตายรักษาวิญญาณ ลูกทั้งหลายทำได้แบบนี้ ถือว่าช่วยพ่อแม่ เชื่อพ่อแม่ ถือว่าเป็นการรับ ช่วยพ่อแม่ถือเป็นการให้ หากว่าลูกทั้งหลายปฏิบัติได้อย่างนี้แล้ว รับรองว่าความกตัญญูทวดเวทิตี ทั้งเชื่อ ทั้งช่วย ทั้งรับ ทั้งให้ จะมีอานิสงส์ที่ได้สรุปไว้ว่า ตกต่ำก็หาย ตายก็ฟื้น ปีนยังไม่ออก หอกแทงไม่เข้า^{๑๒}

^{๑๑} พระเทพคิลก (ระแบบ วิฑูตญาณโม), *เราเป็นใครเป็นอะไร*, (กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒-๑๔.

^{๑๒} พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร), *คนดีต้องปิดทอง*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐-๘๒.

ถ้าลี รัชสุทธี ได้ให้ความหมาย “มงคลชีวิต” ไว้ว่าคำว่า “มงคล” ตามหนังสือ พจนานุกรม พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายได้ว่า “มงคล” คือเหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ นักปราชญ์ เมธีทางศาสนา ต่างให้ความหมายและสรุปไปในทำนองเดียวกันว่า “มงคล” คือ ทางก้าวหน้า หนทางแห่งความสุข เหตุแห่งความเจริญ วิธีทางแห่งความสุข แนวทางแห่งความสำเร็จ”

รวมความได้ว่าคำว่า “มงคล” นั่นคือ มูลเหตุแห่งความสำเร็จ องค์รวมแห่งความเจริญ ปฐมฐานแห่งความดีงาม หรือจะเรียกว่า “สุดยอดแห่งความดีงาม” ก็คงได้ ทั้งนี้เพราะเมธีชนต่างเชื่อกันว่าหากใครผู้ใดดำเนินชีวิตตามมรรคมงคลนี้แล้วจะทำให้เขาผู้นั้นประสบความสำเร็จอย่างไม่ต้องสงสัยเป็นทางที่นักปราชญ์นับแต่พระพุทธเจ้าเป็นต้นได้พิสูจน์มาแล้ว เป็นมติดลงรวมสรุปได้เลยว่า ดีจริง วิเศษจริง ประเสริฐจริง

หากคำว่า “มงคล” และ “ชีวิต” รวมเข้าด้วยกันเป็น “มงคลชีวิต” ก็จะสามารถตีความได้เป็นว่า ทางแห่งความสำเร็จของชีวิต วิธีแห่งความก้าวหน้าของชีวิต หรือสูตรแห่งความสำเร็จ ความสุขสมบูรณ์อันสูงสุดของชีวิตที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้แก่พุทธบริษัท ซึ่งมีหัวข้อธรรมและพระสูตรในแต่ละมงคลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ ๓๘ ประการ มงคลที่ ๑ - ๑๘ เป็นข้อปฏิบัติในการสร้างชีวิตให้เป็นคนดี พึ่งตนเอง และช่วยเหลือสังคม มงคลที่ ๑๙ - ๓๘ เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกใจเพื่อกำจัดกิเลส ค้นหา อุปาทาน บุคคลใดนำเอา มงคลสูตรนี้ไปประพฤติปฏิบัติ ย่อมส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิต^{๓๓}

พระมหาอตุลย์ คนแรง. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ม้งคตตทปิณี ได้กล่าวถึง การบำรุง มารดาบิดาในม้งคตตทปิณี ว่า

มารดา หมายถึง หญิงผู้ให้กำเนิดบุตร บำรุงเลี้ยงดู แสดงโลกนี้แก่บุตร

บิดา หมายถึง ชายผู้ให้บุตรเกิด บำรุงเลี้ยงดูแสดงโลกนี้แก่บุตร

คุณของมารดา บิดา คือ ทำหน้าที่ที่ทำได้ยาก อ่อนน้อมทวนตาเพื่อให้ได้บุตรน้อย ถนอมครรภ์ปลอดภัยบุตรผู้ร้องไห้ด้วยน้ำนม ด้วยเพลงขับ และด้วยเครื่องกกคืออวัยวะ เมื่อลมพัด แดดแรงกล้า ทำความหวั่นไหว คอยแลดูบุตรผู้ไร้เดียงสา คุ้มครองทรัพย์ไว้เพื่อบุตร รอคอยการ กลับมาของบุตรด้วยความห่วงใย บำรุงชีวิตบุตรเลี้ยงดูบุตร ให้เติบโตโดยลำดับ ให้ดื่มด่ำนมจากอก ป้อนข้าวน้ำ เป็นผู้เอ็นดู เป็นที่พึ่ง เลี้ยงบุตรมาโดยยาก ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปะ หากรรยา ที่สมควรให้ ให้ทรัพย์มรดก

^{๓๓} ถ้าลี รัชสุทธี, มงคลชีวิต ๓๘ (ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๗-๘.

มารดาบิดา เป็นจุพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตร เพราะมีเมตตากรุณาเมตตาอุเบกขาในบุตรตามกาล มีความประพฤติดีทั้งเทพ มีอุปการะคุณต่อบุตรก่อนเทพเหล่านี้ เป็นอาจารย์ของบุตรก่อนอาจารย์ทั้งหมด เป็นผู้ควรรับข้าวน้ำเป็นที่บุตรนำมาบูชา

การบำรุง หมายถึง การปรนนิบัติด้วยสักการะเช่น ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำ การล้างเท้า และด้วยการทำความนอบน้อม การเลี้ยงดู การช่วยทำกิจ การดำรงวงศ์สกุล การประพฤติสมควรเพื่อรับทรัพย์มรดก การทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ทำให้มารดาบิดาดำรงอยู่ในความพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นผู้กตัญญูกตเวที ผู้ทำตามโอวาทที่มารดาบิดาสั่งสอน

อานิสงส์ของการบำรุงมารดาบิดา คือ นำมาซึ่งความสุขในโลกทั้ง ๒ ได้รับการสรรเสริญในโลกนี้ เมื่อตายไปบังเกิดอยู่ด้วยทิพยสมบัติในสวรรค์ พระพุทธเจ้าสรรเสริญ แม้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษก็พ้นจากความตาย แม้ไปคู่สำนักยักษ์ก็พ้นจากความตาย แม้อยู่ในคอกที่เขาขังไว้แล้วก็พ้นจากความตาย แม้ติดบ่วงก็พ้นจากความตาย แม้ถูกผูกด้วยเครื่องผูก เกิดในพรหมโลก ทำให้สรรพสัตว์ได้รับอภัยทาน บรรลุโสดาบัน

โทษของการปฏิบัติผิดในมารดาบิดา คือ ถูกจักรหมุนบดอยู่บนศีรษะประสพทุกข์ ถูกโจรฆ่า ประสพผลอันไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ไปสู่นรก^๔

พระมหาบุญทอง คุณาโร (มหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท" สรุปผลการศึกษาว่า เมื่อกล่าวถึงความกตัญญูแล้วย่อมมีผลทั้งต่อบุคคลและสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการศึกษาตีความตามคำสอนพระพุทธศาสนาตามสภาพสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ทำให้พุทธศาสนิกชนคนไทยมีหลักความเชื่อถือ และการประพฤติปฏิบัติที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา อันส่งผลให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นพระพุทธศาสนาแบบคนไทย ที่ได้ตีความหมายของความกตัญญูกตเวที ให้กว้างขวางและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย ดังนั้นความกตัญญู จึงไม่ได้มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่มีกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีก เช่น พืช สัตว์ ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง เพื่อสร้างวัฏจักรที่ดีให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งจะเกิดผลดีกับสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ พืช สัตว์และสสาร ทำให้สิ่งเหล่านี้เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน และในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงมีความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อมนุษย์ด้วยกันและต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รวมโลกเดียวกัน เพราะความกตัญญูกตเวที

^{๔๔} พระมหาอดุลย์ คนแรง, " การศึกษาเชิงวิเคราะห์มั่งคั่งลัทธิปณิ", วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

เป็นคุณธรรมล้ำคุณค่าให้รอด และเป็นคุณธรรมที่สร้างความรักความผูกพันให้มนุษย์ สัตว์
สถาบัน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและสมดุล^๕

พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชุนทด) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตร
และภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้สรุปว่า พระพุทธศาสนามีทั้งหลักคำสอนสำหรับ
บรรพชิตผู้ไม่มีบ้านเรือน จากการศึกษาพบว่าในวิถีชีวิตของผู้ครองเรือนพระพุทธศาสนามองเห็น
ความสำคัญของครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยแรกของสังคมที่มีความผูกพันกันใกล้ชิดที่มนุษย์จะต้อง
เกี่ยวข้องตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโต หลักธรรมอันเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตเพื่อความมั่นคงแห่ง
ครอบครัวมีอยู่เป็นจำนวนมาก และการจะอยู่เป็นครอบครัวได้มั่นคงก็หมายถึงว่าทั้งฝ่ายชายและ
ฝ่ายหญิงมีการปรับตัว มีการเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกันและกัน

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สถาบันครอบครัวยังคงมีความสำคัญ เป็นเครื่องบอก
สถานภาพในสังคม ครอบครัวเป็นเสมือนกำแพงแห่งชีวิต ชีวิตของผู้ที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มี
ความรัก มีความอบอุ่น มักจะไม่สร้างความเดือดร้อนต่อสังคม แต่ผู้ที่เติบโตจากครอบครัวที่ขาด
ความรัก ขาดความอบอุ่น เช่น บิดามารดาทะเลาะกัน บิดามารดาติดการพนัน เป็นต้น มักจะ
ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเป็นปัญหาสังคมอยู่เสมอ^๖

นัยนา นามเข็ม ได้ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงมารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา
เถรวาท ได้สรุปไว้ว่า ความสำคัญของการบำรุงบิดามารดามีกล่าวทั้งในพระไตรปิฎกและในทัศนะ
ของนักคิดนักเขียนร่วมสมัย ด้วยพระพุทธเจ้าทรงยกบิดามารดามีความสำคัญในแง่ของบุคคลที่หา
ได้ยากยิ่งในโลก ที่คอยปกป้องคุ้มครองบุตรธิดาอย่างเต็มที่ใครๆ ในโลกนี้จะทำได้ เช่น ท่านมีความ
เมตตารักลูกเท่าชีวิตยอมพลีชีพเพื่อลูกๆ ได้ ขณะเดียวกันก็เสียสละทุ่มเทแรงกายและแรงใจให้แก่
บุตรบุตรธิดา ให้สามารถมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยได้โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า

ในมงคลสูตรได้กล่าวถึงสิ่งที่เปี่ยมมงคล หนึ่งในบรรดามงคลทั้งปวงนั้นได้กล่าวถึง
"มาตาปิตุอุปัฏฐาน" แปลว่า การบำรุงเลี้ยงดูมารดาทั้งนี้เมื่อมารดาและบิดาผู้อนุเคราะห์แก่บุตร ท่าน
เรียกว่า พรหม บุรพจารย์ และอาหุเนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ บุตรผู้เป็น
บัณฑิตพึงนอบน้อมพึงสักการะท่านด้วยข้าว น้ำ ผ้านุ่มห่ม ที่นอน ที่นั่ง อบกาย ให้อาบน้ำและชำระ

^๕ พระมหาบุญทอง คุณาโร (มหา), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตัญญูตา) ใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

^๖ พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชุนทด), "ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยา
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

เท่า เพราะบำเรอในมารดาบิดา บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขา ครั้นเขาละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในโลกสวรรค์^{๑๑}

พูนทรัพย์ ขุนจิต ได้ศึกษาหลักจริยธรรมด้านความกตัญญูของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนราชวินิตบางแคฯ กรุงเทพมหานคร สรุปไว้ว่า ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นในการวางรากฐานความคิดที่ดี และแนวพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้กับสมาชิกในสังคม การหล่อหลอมของครอบครัวส่งผลทำให้สมาชิกในครอบครัวเติบโตขึ้นเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป รวมทั้งจะเป็นผู้ที่จะสามารถสร้างครอบครัวใหม่ของตนเองที่มีคุณภาพในอนาคตอีกด้วย แต่ทว่าสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบัน ความผูกพันสัมพันธ์สนมด้วยความรัก ความห่วงใยของครอบครัว ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ค่อย ๆ ลดน้อยลง สมาชิกในครอบครัวไม่ได้ดำเนินชีวิตตามบทบาทหน้าที่อย่างที่เคยจะเป็น ครอบครัวไม่ได้เป็นแหล่งรวมความรักความอบอุ่นความไว้วางใจกัน บางครอบครัวก็มีปัญหาทำให้เกิดความแตกร้าง ความขมขื่น ความรุนแรงและความเกลียดชังระหว่างกัน ปัจจัยความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ ค่านิยมของสังคมและความเสื่อมลงของคุณธรรม จริยธรรมในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาการทำแท้ง ขาดความรักความอบอุ่น และความสมบูรณ์ทางใจที่เขาพึงได้รับจากครอบครัว ส่งผลให้เด็ก ๆ ขาดการเรียนรู้ที่จะให้ความรักแก่ผู้อื่นและสังคม กลายเป็นผลกระทบแบบลูกโซ่ที่เขาจะแสดงออกต่อชนรุ่นหลังต่อไป เป็นเหตุให้เราต้องสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าไปอย่างน่าเสียดาย และยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมในระยะยาวด้วย^{๑๒}

๑.๖ ขอบเขตการวิจัย

๑.๖.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการบำรุงมารดาบิดาที่ปรากฏในมงคลสูตร หลักธรรมที่ส่งเสริมและเป็นปทัชชหีการต่อการบำรุงมารดาบิดา ตลอดจนวิเคราะห์คุณค่าของการบำรุงมารดาบิดาตามแนวทางมงคลสูตร

^{๑๑} นัยนา เข้มทอง, "ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ

^{๑๒} พูนทรัพย์ ขุนจิต, "ศึกษาหลักจริยธรรมด้านความกตัญญูของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนราชวินิตบางแคฯ กรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

๑.๖.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสืออรรถกถา ตำราวิชาการและเอกสารงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสืออรรถกถา ตำราวิชาการและเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ ศึกษาข้อมูล วิเคราะห์เรียบเรียง และนำเสนอผลงานวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องการบำรุงมารดาบิดาที่ปรากฏในมงคลสูตร

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงหลักธรรมที่ส่งเสริมและเป็นปทัชชหีณาต่อการบำรุงมารดาบิดา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงคุณค่าของการบำรุงมารดาตามแนวทางมงคลสูตร